Ignas Vaicekauskas,
Gytis Piličiauskas

Žvalgymai „NordBalt“ trasoje Kuršių nerijoje ir Klaipėdos rajone

2011 m. gegužės ir birželio mėnesiais LII atliko archeologinius žvalgymus planuojamoje tiesti elektros energijos perdavimo jungties tarp Lietuvos ir Švedijos (NordBalt) statybos vietoje Klaipėdos rajono, Klaipėdos miesto ir Neringos miesto teritorijose. Tyrimai atlikti 20–50 m pločio ir 800 m ilgio ruože, patenkančiame į Žardės senovės gyvenvietės I (UK 17132), Žardės senovės gyvenvietės II (UK 17133), Žardės senovės gyvenvietės III (UK 17134), Žardės (Kuncų) piliakalnio su papėdės gyvenviete (UK 23762) vizualinės apsaugos pozonį, taip pat ir toliau nuo žinomų kultūros paveldo vertybių, dar maždaug 10 km ilgio trasoje (1 pav.). Žvalgymų tikslas buvo numatyti būsimų archeologinių žvalgomųjų tyrimų būtinumą, pobūdį ir apimtis.

Leidimas vykdyti archeologinius žvalgymus 87 (2011-05-23) archeologui I. Vaicekauskui buvo išduotas pagal KPD MAK patvirtintą tyrimų projektą 87 (2011-05-16). Duomenis apie prieškarinius archeologinius paminklus surinko ir pateikė Linas Tamulynas (VU), geofizikinius tyrimus atliko dr. G. Piličiauskas (LII) ir dr. Rokas Vengalis (Kernavės archeologijos ir istorijos muziejus), jų interpretaciją – G. Piličiauskas. Senųjų žemėlapių susiejimą su LKS 94 atliko I. Vaicekauskas.

1 pav. Projektuojamos „NordBalt“ trasos situacija: 1 – „NordBalt“ trasa; 2 – žvalgomas plotas apsaugos pozonyje; 3 – kultūros vertybės teritorijos; 4 – vizualinės apsaugos zonos pozonis. I. Vaicekausko ir G. Piličiausko brėž.

Fig. 1. Situation plan of the planned NordBalt route: 1 – the NordBalt route; 2 – surveyed area in the protection subzone; 3 – cultural property territories; 4 – subzone of the visual protection zone.

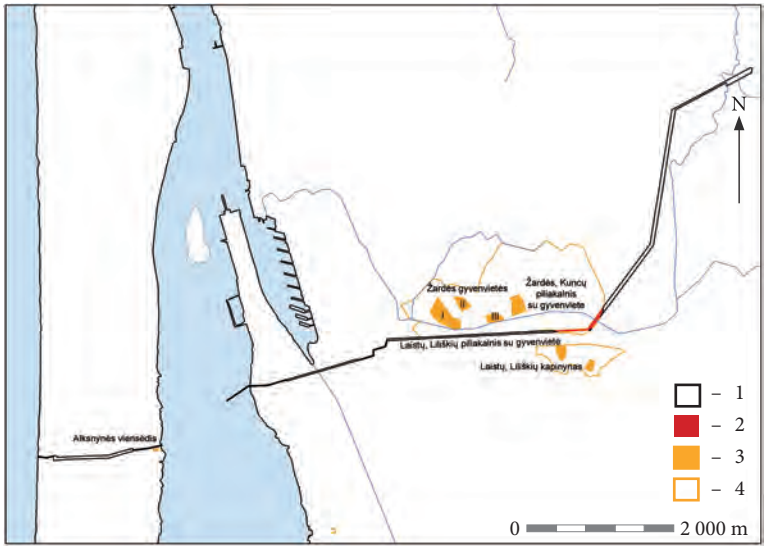

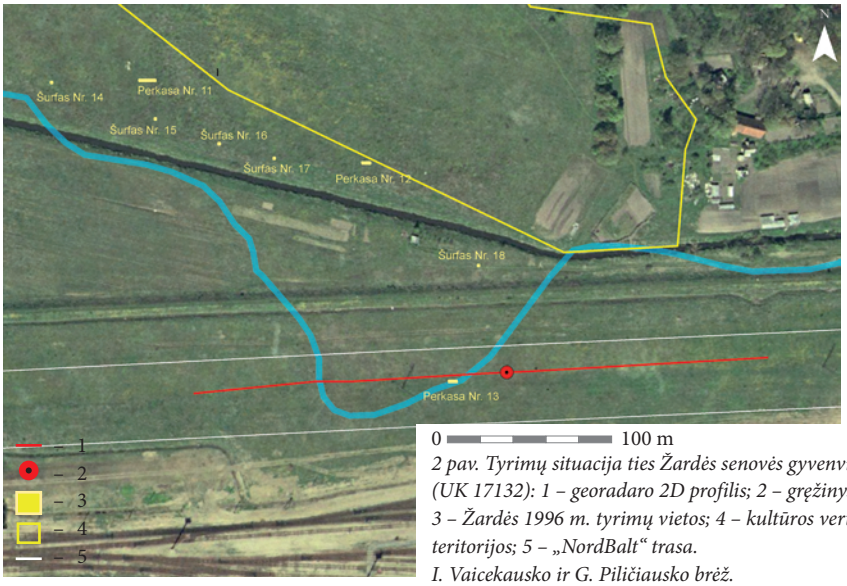

2 pav. Tyrimų situacija ties Žardės senovės gyvenviete I (UK 17132): 1 – georadaro 2D profilis; 2 – gręžinys; 3 – Žardės 1996 m. tyrimų vietos; 4 – kultūros vertybių teritorijos; 5 – „NordBalt" trasa. I. Vaicekausko ir G. Piličiausko brėž.

Fig. 2. Situation plan of the investigations at Žardė ancient settlement I: 1 – the georadar 2D profile; 2 – boreholes; 3 – the 1996 Žardė investigation sites; 4 – cultural property territories; 5 – the NordBalt route.

Archeologas dr. J. Genys 1996 m. prie Smeltalės upelio planuojamos tiesti elektros energijos perdavimo jungties trasos vietoje ir greta jos ištyrė 3 perkasas ir 5 šurfus bei aptiko II tūkst. pradžios kultūrinį sluoksnį (*ATL 1996 ir 1997 metais*, Vilnius, 1998, p. 61–62).

Tyrinėjant kartografinius, istorinius ir archyvinius duomenis nustatyta, kad Kuršių nerijoje, ties Alksnyne XIX a. pabaigoje buvo atrastos kelios akmens ir bronzos amžių radimvietės bei kapai (A. Bezzenbergerio, C. Engelio darbai). MLIM Klaipėdoje saugomi keli gintariniai ir raginiai dirbiniai (inv. nr. 9133–9154), surasti greičiausiai statant Vakarų laivų remonto įmonę, t. y. plečiant Malkų įlanką. „NordBalt" trasos atkarpoje ar greta jos, Smeltės, Rimkų, Žardės, Budelkiemio, Cenkūnės, Mižeikių bei kitų esamų ar buvusių kaimų apylinkėse prieškario šaltiniai nurodo nemažai archeologinių objektų, daugiausia akmeninių kirvių, tačiau žinomos ir dvarvietės, sodybvietės. Kartografinė medžiaga parodė, kad „NordBalt" trasa ties Budelkiemiu kerta buvusią sodybvietę, o toliau į ŠR – Cenkūnės dvarvietę, žinomą nuo XIX a. pradžios.

Vizualinis statybvietės paviršiaus žvalgymas buvo atliktas 2011 m. gegužės mėnesį. Kuršių nerijoje archeologinių radinių ar senųjų dirvožemių išeigų nerasta. Žemyninėje dalyje 4,2 km ruože tarp Kuršių marių ir Laistų sodybos sąlygos žvalgymams buvo nepalankios – trasos vietoje driekėsi apaugusios dykvietės ir pievos. Trasa kirto daug infrastruktūros objektų: Karaliaus Vilhelmo kanalą, gatves, geležinkelį. Ties Laistų sodyba buvo apžiūrėti keli nedideli suarti laukeliai. Toliau už Laistų sodybos į R vėl driekėsi paviršius su tankia augalijos danga, o ties trasos posūkiu į ŠR – šlapynės, greičiausiai užakusios Smelta-

lės senvagės lėkštame slėnyje. „NordBalt“ trasos R gale, maždaug 1,8 km ruože Smeltalės dešiniajame krante gegužės mėnesį driekėsi neapaugę arimai. Tačiau archeologinių radinių taip pat neaptikta. Rasta II Pasaulinio karo laikų sviedinių skeveldrų ir šovinių tūtų. Ties Cenkūnės dvarviete pastebėta plytų fragmentų, o geležiniai dirbiniai arime sudarė metalo ieškikliu dirbti trukdantį foną.

Birželio mėnesį Kuršių nerijoje ties Alksnyne bei žemyninėje trasos dalyje ties Žarde buvo atlikti geofizikiniai žvalgymai – geoprospekcija GPR (angl. *ground penetrating radar*) georadaru. Buvo atliktas 2D profiliavimas sistema, susidedančia iš Zond–12e kontrolerio, 900 MHz antenos (*Radar Systems, Inc.*) ir duomenų kaupiklio – nešiojamo kompiuterio. Gauti duomenys buvo apdoroti *Prism2.59* ir *ESRI ArcMap 9.3* programine įranga. Geoprospekcijos Kuršių nerijoje tikslas – nustatyti, ar po žeme yra užpustytų humusingų sluoksnių – paleodirvožemių. Daugelis archeologinių radimviečių XVIII–XX a. pradžioje Kuršių nerijoje rastos būtent tose vietose, kur vėjas nupustęs smėlį atidengdavo prieš tūkstančius metų buvusį žemės paviršių. Maždaug 1,6 km „NordBalt“ trasos atkarpoje Kuršių nerijoje buvo atlikti du 2D profiliai georadaru (iš viso 1,415 km). Dešimtyje atkarpų buvo pastebėtos anomalijos, galinčios rodyti užpustytų paleodirvožemių išeigas į paviršių arba prie pat jo. Šias vietas ateityje būtų galima patikrinti šurfais.

Į P nuo Žardės senovės gyvenvietės I buvo ištirtas 351 m ilgio 2D profilis. Geoprospekcijos tikslas buvo lokalizuoti Smeltalės upelio vagą, minimą archeologo J. Genio 1996 m. tyrimų ataskaitoje ir pavaizduotą prieškariniuose žemėlapiuose (2 pav.), taip pat patikrinti senųjų žemėlapių tikslumą ir susiejimo su LKS 94 sistema patikimumą. Profilio vietoje pastebėtos 2 ryškios 26 m ir 28 m ilgio anomalijos (3 pav.). Vienos iš jų vietoje rankiniu žemės grąžtu *Eijkelkamp* buvo išgręžtas 3 m gylio gręžinys. Kerne aptiktos aliuvinės nuosėdos patvirtino, kad anomalijos GPR 2D profilyje žymi buvusią Smeltalės vagą. Gręžinio kerne 1,1 m gylyje pastebėtos kelios smulkios šukės gali būti susijusios su 1996 m. J. Genio pastebėtomis senovės

3 pav. Georadaro 2D profilio ties Žarde fragmentas su Smeltalės upelio senvage. G. Piličiausko brėž.

Fig. 3. A fragment of the georadar 2D profile at Žardė with the old bed of Smeltalė stream.

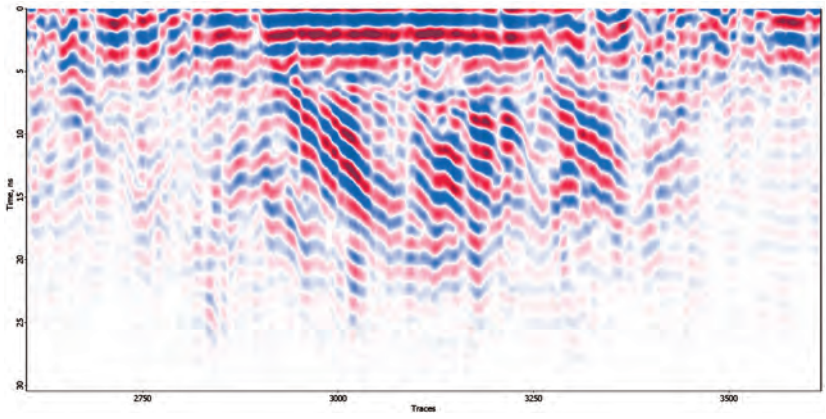

gyvenvietėmis. Geoprospekcija Smeltalės slėnyje patvirtino vokiškų žemėlapių ir jų susiejimo su LKS 94 sistema tikslumą esant iki 10 m.

Archeologiniai žvalgymai parodė, kad numatyta „NordBalt“ elektros perdavimo jungties trasa kerta archeologinio paveldo prasme vieną vertingiausių regionų visoje Lietuvoje. Archeologiniai žvalgymai trasos vietoje taikant kartografinių, istorinių ir archeologinių šaltinių analizę bei panaudojant nedestrukcinius tyrimų metodus (paviršiaus žvalgymas ir geofizikiniai tyrimai) parodė, kad plačiau tyrinėta labai maža šio paveldo dalis, o didžioji dalis prieškariu žinotų radimviečių tiksliai nelokalizuotos. Pradiniame archeologinių tyrimų etape buvo surinkta pakankamai duomenų, kad būtų galima numatyti tolesnių archeologinių žvalgomųjų tyrimų pobūdį ir apimtis. Žvalgymų duomenys ir tolesnių tyrimų rekomendacijos pateiktos KPD. Pagal jas Kuršių nerijoje reikia šurfais ištirti 100 m^2, senojoje Kuršių marių pakrantėje – šurfais 90 m^2, tarp Taikos prospekto ir tilto per Smeltalę – šurfais 530 m^2, Budelkiemio sodybvietėje – šurfais 100 m^2, Cenkūnės dvarvietėje –perkasomis (taip pat siūloma 3D geoprospekcija georadaru) 400 m^2, kitose trasų atkarpose rekomenduojamas mechanizuotas paviršinio sluoksnio pašalinimas apie 5000 m^2 plote.

The Field Survey in the NordBalt Route on the Curonian Spit and in Klaipėda District

In 2011, the LII conducted a survey in a 20–50 m x 10.8 km strip at the construction site of the planned power cable transmission connection between Lithuania and Sweden (NordBalt) in Klaipėda District, the city of Klaipėda, and Neringa Municipality (Fig. 1). An analysis of the data from cartographic, historical, and archival sources and from earlier archaeological investigations as well as the information obtained from surface surveys and GPR 2D profiling (Figs. 2, 3) provides a basis for the necessity, nature, and scale of further field surveys at the various future construction sites.

Vykintas Vaitkevičius,
Gintautas Zabiela, Vita Bukantaitė

Archeologijos vertybės projektuojamo dujotiekio trasoje Klaipėdos ir Kretingos rajonuose

2011 m. BRIAI vykdė projektuojamo dujotiekio trasos nuo būsimo suskystintų dujų terminalo iki esamų dujotiekio tinklų archeologinius žvalgymus ir žvalgomuosius tyrimus. Kadangi šis projektas dar yra tik poveikio aplinkai vertinimo stadijoje, o pati suskystintų dujų terminalo vieta tebėra neaiški, darbai buvo atliekami dviejose alternatyviose būsimo dujotiekio trasose, pagal numatomą terminalo vietą įvardytose kaip Klaipėdos ir Būtingės variantai. Klaipėdos variantu dujotiekis būtų tiesiamas nuo terminalo miesto P pakraštyje, Kuršių mariose ties Kiaulės nugaros sala (XX a. darinys) iki prisijungimo į magistralinį dujotiekį Kiškėnų kaime (Klaipėdos miestas, Klaipėdos r. Priekulės ir Dovilų sen. – iš viso apie 22 km). Būtingės variantu dujotiekis būtų tiesiamas nuo terminalo Baltijos jūroje iki prisijungimo į magistralinį dujotiekį Saulažolių kaime (Klaipėdos r. Kvietinių–Dauparų sen., Kretingos r. Darbėnų, Kretin-